

חינוך ביתי

אבישג אדרי*

זרמים וגישות בחינוך הביתי

מילות מפתח: חינוך ביתי, גישות חינוכיות, השכלה וחברה לילדים

המושג "חינוך ביתי" מורכב משתי המילים: חינוך ובית, והוא תרגום של המונח האנגלי Homeschooling. אך למעשה "החינוך הביתי" המהווה אלטרנטיבה לחינוך הממסדי אינו חייב להתקיים בבית.

המושג "חינוך ביתי" מתייחס לתופעה שבה הורים חושבים שיוכלו לחנך את ילדיהם טוב יותר מבית הספר. הם בוחרים לקבל אחריות מלאה על חינוך ילדיהם במקום לחלוק את האחריות לכך עם המערכת הממסדית. תנועת החינוך הביתי הייתה בעבר קבוצה קטנה ושולית בחברה, אולם בעשורים האחרונים היא גדלה באופן משמעותי והתרחבה למגזרים שונים בעולם ובישראל (אדרי, 2016; Lois, 2017; Apple, 2011). תנועת החינוך הביתי בארצות הברית היא הגדולה בעולם, וב-2016 מספרה הוערך בכ-2.3 מיליון ילדים הלומדים בחינוך הביתי (Ray, 2018). מאמר זה יתייחס לחינוך הביתי בישראל ובארצות הברית.

תופעת החינוך הביתי הייתה שולית בישראל עד לפני כשני עשורים ועמדה על מספר זניח של עשרות בודדות של ילדים (דגני, 2001; נוימן, 2003). בעשור האחרון מספר הילדים בחינוך הביתי גדל באופן משמעותי. בשנת תשס"ה אושרו 70 בקשות ואילו בשנת תשס"ח עלה המספר ל-168 בקשות מאושרות (הכנסת, 2007). בשנת תשע"ד קיבלו 448 ילדים אישור לחינוך ביתי (הכנסת, 2014). מספרים רשמיים אלו אינם כוללים ילדים רבים המתחנכים בחינוך ביתי ללא אישור, כלומר בפועל יש ילדים רבים יותר בחינוך הביתי. למרות הצמיחה במספר הילדים כדאי לזכור שעדיין מדובר בתופעה זניחה יחסית בישראל – רק 0.05% מהילדים בישראל מתחנכים בחינוך הביתי (גרטל, 2019).

הזכות לחינוך ביתי הוכרה בשיטות משפט מערביות רבות. בישראל, הנושא עדיין לא הוסדר בחקיקה והוא מעוגן רק בחוזר מנכ"ל של משרד החינוך (רבין ואור, 2012). בחוקי החינוך בישראל אין מתייחסים במפורש לחינוך ביתי, אך בסעיף 5 נקבע ששר החינוך יכול לתת להורים מסוימים פטור מן החובה לשלוח את ילדיהם לבית הספר. על סמך סעיף זה נותן משרד החינוך פטור מחוק חינוך חובה למשפחות המעוניינות בחינוך ביתי (הכנסת, 2014).

קיימות שתי גישות עיקריות להוראה בחינוך הביתי. הגישה הראשונה מכונה כשמו של החינוך הביתי Homeschooling ובעברית – "חינוך מובנה". בגישה זו הילד לומד בבית בדומה לאופן שבו לומדים בבית הספר מבחינת שעות הלימוד, דרכי ההוראה, חומרי עזר וכדומה. הגישה השנייה מכונה Unschooling, ובעברית – "חינוך חופשי". בגישה זו הילד אחראי באופן מלא ללימוד שלו והוא מחליט האם ללמוד, אילו תכנים ללמוד, מתי ואיך ללמוד. תפקידו של ההורה הוא לספק לילד את הנדרש ללמידה, אך לא מעבר לכך. גישות אלו נחשבות קיצוניות, ובפועל רוב ההורים משלבים בין הגישות (אדרי ודהאן כלב, 2018). (Finch, 2012). ההבדלים בין הגישות הם גם מצד הלימוד עצמו – המובנה לעומת החופשי וגם מצד האחריות על הלמידה – של ההורה לעומת של הילד (אדרי ודהאן כלב, 2018).

ואן גאלן (Van Galen, 1988) הבחינה במחקרה על הזרמים השונים בחינוך מהבית בארצות הברית בין שתי קבוצות עיקריות: אידיאולוגיות ופדגוגיות. על חלוקה זו של ואן גאלן מתבססים חוקרים רבים (למשל: דגני, 2001; נוימן, 2003; Green & Hoover, 2011; Dempsey, 2007; Hanna, 2011). הקבוצה האידיאולוגית התנגדה לתוכני הלימוד החילוניים הנלמדים בבתי הספר הציבוריים בארצות הברית וכן לאווירה השוררת במוסדות אלה, ולכן היא בחרה לחנך את ילדיה במסגרת הביתית. לקבוצה זו משתייכים הנוצרים השמרנים. הקבוצה הפדגוגית התנגדה למבנה הכללי של בית הספר, ולא רק לתכניו. לכן היא ביקשה ליצור "חינוך אחר", מותאם יותר לילדים בכלל ולכל ילד בפרט.

החלוקה של ואן גאלן (Van Galen, 1988), התבססה על אוכלוסיית החינוך הביתי בארצות הברית, שאינה בהכרח מתאימה לישראל לכן נוימן ואבירם (Nueman & Aviram, 2003) הציעו חלוקה לגישה הפדגוגית ולגישה ההוליסטית. לפי הגישה הפדגוגית, החינוך הביתי קשור להתפתחות שחלה במעורבות הורים בחינוך ילדיהם בעשורים האחרונים. לפי הגישה ההוליסטית, החינוך הביתי הוא חלק מתפיסת עולם המתבטאת בתחומים חשובים רבים, כמו תעסוקה, מימוש עצמי, בריאות וחינוך. לעיתים קרובות החינוך הביתי הוא חלק מאורח חיים טבעי הכולל הנקה ממושכת, לידה בבית, נשיאת הילד במנשא, אוכל אורגני, הימנעות מחיסונים וכד' (אדרי, 2010; דגני הלר, 2007; Bobel 2004; Nueman & Aviram, 2003).

* ד"ר אבישג אדרי היא בעלת תואר שלישי בחינוך מאוניברסיטת בן גוריון, מרצה במכללת חמדת הדרום ואם בחינוך ביתי.

ארבע סוגיות מרכזיות בחינוך הביתי

החינוך הביתי מעלה תהיות בקרב אנשי חינוך והורים על היבטים השונים. בחלק זה אתמקד בארבע סוגיות מרכזיות בחינוך הביתי: השכלה לילדים, חברה לילדים, אחריות חברתית ומעמד האישה.

ההישגים הלימודיים של הילדים בחינוך ביתי - מסקירת מחקרים שנערכו בנושא עולה כי הישגי ילדי החינוך הביתי טובים לפחות כמו הישגי ילדי בית הספר. בלוק (Blok, 2004) הציג סקירה בנושא, ובה הוא ניתח שמונה מחקרים - שבעה מהם בארצות הברית ואחד בקנדה. מספר הילדים שהשתתפו בכל המחקרים ביחד כלל 46,609 ילדי חינוך ביתי - בני 6-19. המחקרים התייחסו לכל לימודי היסוד שבתוכנית לימודים רגילה: קריאה, כתיבה, מתמטיקה, מדעי החברה ומדע. בכל המחקרים, למעט אחד, השיגו ילדי החינוך הביתי בממוצע ציון גבוה יותר מאשר חבריהם בקבוצת השווים, ובמחקר אחד לא נמצאו הבדלים בין הקבוצות. כמו כן, ילדים שלמדו תמיד במסגרת החינוך הביתי השיגו תוצאות טובות יותר מאשר ילדים שלמדו רק חלק מהשנים בחינוך הביתי. מורפי (Murphy, 2014) השווה בסקירה שערך בין המחקרים המוקדמים והמאוחרים של ריי, שנערכו בארצות הברית. ריי (Ray, 2001a, 2001b) הראה במחקר ארצי שערך ב-1990, כי ילדי חינוך ביתי הגיעו להישגים גבוהים במבחנים הסטנדרטים בכל התחומים. מחקריו המאוחרים ביקורת על מחקרים אלו, ולטענת קוזמן וגייטר (Kuzman & Gaither, 2013) הם סובלים מבעיות אמינות קשות.

אחת הביקורות העיקריות על החינוך הביתי היא בתחום החברתי. במאמר סקירה של מחקרים בנושא "חברתיות" שכתבה מדלין (Medlin, 2000), היא העלתה את הביקורת על החינוך הביתי ואת התגובות לביקורות אלה. מתנגדי החינוך הביתי טוענים שבית הספר מאפשר לילד אינטראקציות חברתיות שאינן קיימות בבית. הביקורת הקשה ביותר על החינוך הביתי היא הטענה כי המניע העיקרי של ההורים הוא רצונם לבדד את ילדיהם כדי למנוע השפעה חיצונית של איש מלבדם. ילדי החינוך הביתי שומעים רק את הוריהם, ואין להם כמעט אפשרות לגבש לעצמם דעה משלהם. בתגובה לביקורת, הורים בחינוך הביתי דוחים טענות אלה ומתארים את בית הספר כסביבה שלילית המייצרת תוקפנות ואנטי-חברתיות ומונעת יצירתיות. לטענתם דווקא בבית ילדיהם יוכלו ללמוד ערכים חיוביים והתנהגות חברתית טובה.

קוזמן וגייטר (Kunzman & Gaither, 2013) סקרו במאמרם 72 מחקרים שעסקו בחברתיות בחינוך ביתי. המסקנה העולה מהם היא שילדי החינוך הביתי עולים על ילדי בית הספר במגוון רחב של כישורים חברתיים, וכי הם עוסקים מחוץ לבית

בפעילויות המספקות הזדמנויות לאינטראקציה קבוצתית. יחד עם זאת, הם ציינו שמחקרים אלו הסתמכו כמעט לחלוטין על דיווח עצמי של התלמידים או של הוריהם (Kunzman & Gaither, 2013). גם במאמר סקירה על חינוך ביתי שכתב מורפי (Murphy, 2014) נטען שכמעט בכל מחקר שנערך עד כה נמצא כי ילדי החינוך הביתי אינם מבדדים מבחינה חברתית.

יצירת קשרים חברתיים איננו הנושא היחיד שמטריד אנשי חינוך. לטענתם, נחשף הילד בבית הספר לתרבויות אחרות והופך לשותף פעיל בחברה הכללית, ואילו מי שבוחר בחינוך הביתי דואג רק לילדיו ומגביר את הניכור החברתי (Apple, 2001). רוני אבירם (1999) חולק על כך וטוען שהמערכת החינוכית היא זו שמייצרת את הניכור. תנועת החינוך הביתי, לדעתו, מאתגרת את המערכת בעצם נוכחותה ומאלצת אותה להשתפר.

החינוך הביתי דורש מסירות כמעט טוטאלית של אחד ההורים, וברוב מוחלט של המקרים מדובר באם. ההקרבה הנדרשת מהאימהות מעלה תהיות אצל חלק מהחוקרים אם אין כאן רגרסיה במעמד האישה. חוקרים אחרים, מתוך הכרת האפשרויות האלו, מציעים שאימהות אלו לעיתים קרובות מגלמות ומעודדות סוג שונה של פמיניזם, אשר מעצב לא רק את העתיד של משפחותיהם, אלא גם את החינוך הביתי כצורה של התנגדות לתרבות עכשווית (Kunzman & Gaither, 2013).

אימהות בחינוך ביתי יזמו את החינוך הביתי ובחרו באופן מושכל בחינוך הביתי. הן טענו שטוב להן בבית עם הילדים ושלא היו רוצות להתחלף עם בני הזוג בתפקידים (אדרי ודהאן כלב, 2018; Edri & Dahan Calev, 2019). עם זאת, חוקרות טוענות שלנשים אין באמת בחירה בין אימהות לקריירה. הציפייה החברתית שהאם תהיה מטפלת עיקרית בילדים, תקרת הזכוכית במקומות העבודה והקושי למצוא מסגרת טיפול איכותית לילדים הופכים את היכולת של האם לבנות לעצמה קריירה ולהיות מפרנסת עיקרית לכמעט בלתי אפשרית (וורנר, 2005; זרעאלי, 2006: O'Hagan, 2010).

לסיכום, תנועת החינוך הביתי גדלה באופן משמעותי בעשורים האחרונים אך היא עודנה תנועה קטנה ושולית בישראל. החינוך הביתי איננו מקשה אחת, ובו גישות הוראה שונות ואף מנגודות. מחקרים מראים שהישגיהם הלימודיים וכישוריהם החברתיים של ילדי החינוך הביתי אינם נופלים משל ילדים הלומדים בבית הספר וכן שאימהותיהן הן אלו שיזמו את החינוך הביתי ובחרו בו באופן מושכל. עם זאת, המחלוקת על אודותיו ממשיכה להתקיים.

המקורות

- Collom, E. (2005). The ins and outs of home schooling. *Education and Urban Society*, 307-335.
- Edri, A., & Dahan Kalev, H. (2019). Division of Roles in Homeschooling – Desire and ability to change places. *Multicolor*, 2, 15-25.
- Finch, D. (2012). *The experience of homeschool mothers* (Doctoral Dissertation). Boston: University of Massachusetts Lowell.
- Green, C. L., & Hoover-Dempsey, K. V. (2007, February). Why do parents homeschool? A Systematic examination of parental involvement. *Education and Urban Society*, 39(2), 264-285.
- Hanna, L. G. (2011). Homeschooling education: Longitudinal study of methods, materials and curricula. *Education and Urban Society*, 1-23.
- Kunzman, R., & Gaither, M. (2013). Homeschooling: A comprehensive survey of the research. *Other Education*, 2, 4-59.
- Lois, J. (2017). Homeschooling motherhood. In M. Gaither (Ed.), *The Wiley handbook of home education* (pp. 186-206). West Sussex, UK: John Wiley & Sons.
- Medlin, R.G. (2000, April). Home Schooling and the Question of Socialization. *Peabody Journal of Education*, 75 (1,2), 107-123.
- Murphy, J. (2014). The social and educational outcomes of homeschooling. *Sociological Spectrum*, 34, 244-272.
- Nueman, A., & Aviram, A. (2003). Homeschooling as a fundamental change in lifestyle. *Evaluation and Research in Education* 17, 2-3, 132-143.
- O'hagan, C. (2010). *Inequalities and privileges: Middle class mother and employment*. (Doctoral Dissertation). Limerick: University of Limerick.
- Princiotta, D., & Bielick, S. (2006). *Homeschooling in the United States: 2003* (NCES 2006-042). Washington DC: US Department of Education, National Center for Education Statistics.
- Ray, B. D. (2001a). *Home education research fact sheet*. Salem, OR: National Home Education Research Institute.
- Ray, B. D. (2001b). *Home schooling achievement*. Purcellville, VA: National Home Education Research Institute.
- Ray, B. D. (2010). Academic achievement and demographic trait of homeschool student: A nationwide study. *Academic Leadership Live: The Online Journal*, 8(1), 1-26.
- Ray, B. D. (2018). Homeschooling growing: Multiple data points show increase 2012 to 2016 and later. National Home Education Research Institute.
- Van Galen, J. A. (1988). Ideology, curriculum, and pedagogy in home education. *Education and Urban Society*, 21, 52-68.
- אבירם, ר' (1999). **לנווט בסערה: חינוך בדמוקרטיה פוסטמודרנית**. תל אביב: מסדה.
- אדרי, א' (2010). **חינוך ביתי בישראל: הישגים לימודיים וכישורים חברתיים של ילדי חינוך ביתי בהשוואה לילדי בית ספר**. רמת גן: אוניברסיטת בר אילן. [חיבור מא.].
- אדרי, א' (2016). **חוויות החינוך הביתי של אימהות בחינוך ביתי**. באר שבע: אוניברסיטת בן גוריון בנגב. [דוקטורט]
- אדרי, א' ודהאן כלב, ה' (2018). האם בחינוך הביתי יש חופש כל השנה? בחינת דרכי ההוראה בחינוך הביתי. **חוקרים @ הגיל הרך**, 8, 26-1.
- אדרי, א' ודהאן כלב, ה' (2018). הבחירה בחינוך ביתי, משמעותה והשלכותיה על האימהות. **גילוי דעת**, 14, 1-19.
- גרטל, ג' (2019). **חינוך ביתי - מגמות מדיניות ותוצאות**. ירושלים: יוזמה - מרכז לידע ומחקר בחינוך.
- דגני, ח' (2001). **חינוך ביתי בישראל צעדים ראשונים**. תל אביב: אוניברסיטת תל אביב. [דוקטורט]
- דגני הלר, ח' (2007). חינוך ביתי בישראל - שיח של התנגדות. בתוך פ' פרי (עורכת). **חינוך בחברה רבת תרבויות: פלורליזם ונקודות מפגש בין שטחים תרבותיים** (עמ' 235-258). ירושלים: כרמל.
- הכנסת, מרכז המחקר והמידע (2007). **חינוך ביתי**. ירושלים: הכנסת.
- הכנסת, מרכז המחקר והמידע (2014). **חינוך ביתי בישראל**. ירושלים: הכנסת.
- וורנר, ג' (2005). **טירוף מושלם: המיתוס של האמא המושלמת**. תל אביב: אריה ניר.
- יזרעאלי, ד' (2006). המיגדור בעולם העבודה. בתוך ג' רוזן (עורך), **מין מגדר פוליטיקה** (עמ' 167-216). תל אביב: הקיבוץ המאוחד.
- נוימן, א' (2003). **חינוך מן הבית בישראל**. באר שבע: אוניברסיטת בן גוריון בנגב. [דוקטורט]
- רבין, י' ואור, נ' (2012). על הזכות לחינוך מן הבית. **משפט ואדם**, יד, 843-803.
- Aiex, N. (1994). Home schooling and socialization of children. *Eric Digest*, 94, 1-5.
- Apple, M.W. (2001). *Education the "right" way: Market, standards, god and inequality*. New York: Routledge.
- Apple, M. W. (2011). Rightist education and godly technology: Cultural politics, gender, and the work of home schooling. *Multidisciplinary Journal of Educational Research*, 1 (1), 5-33. <https://doi.org/10.4452/remie.2011.01>
- Blok, H. (2004). Performance in homeschooling: An argument against compulsory schooling in the Netherlands. *International Review of Education*, 39-52.
- Bobel, C. (2004). When good enough isn't: Mother blame in the continuum concept. *Journal of the Association for Research on Mothering*, 6(2), pp. 68-78.